

JOANNA BAR

TANZANIA

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO
(od kolonializmu do współczesności)

Tanzania

Państwo i społeczeństwo
(od kolonializmu do współczesności)

Joanna Bar

Tanzania

Państwo i społeczeństwo
(od kolonializmu do współczesności)

© Copyright by Joanna Bar , 2020

Recenzja
prof. dr hab. Jan Rydel

Redakcja
Tomasz Pasteczka

Projekt okładki
Agnieszka Kluzik

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

ISBN 978-83-8138-199-4 (druk)
ISBN 978-83-8138-200-7 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381382007>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: akademicka@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	7
Część I.	
Okres kolonialny	17
Rozdział 1. Tereny obecnej Tanzanii w drugiej połowie XIX wieku.....	19
Rozdział 2. Ekspansja mocarstw europejskich w Afryce Wschodniej. Podbój i podział	25
Rozdział 3. Okres administracji niemieckiej.....	31
3.1. Tworzenie podstaw administracji kolonialnej	31
3.2. Powstanie Maji-Maji.....	42
3.3. Ocena rządów niemieckich w Tanganice.....	47
3.4. I wojna światowa i jej skutki	51
Rozdział 4. Zanzibar (od nawiązania kontaktów z Europejczykami do zakończenia I wojny światowej).....	57
Rozdział 5. Tanganika w okresie kolonialnej administracji brytyjskiej.....	67
5.1. Okres międzywojenny.....	67
5.2. II wojna światowa i jej skutki	76
5.3. Lata powojenne	78
5.4. Polacy w Tanganice.....	90
Rozdział 6. Zanzibar w latach 1918-1964.....	97
Część II.	
Niepodległość	105
Rozdział 1. Geneza niepodległości	107
Rozdział 2. Tanzania okresu prezydentury Juliusa K. Nyerere (1964-1985)	111
2.1. System polityczny.....	112
2.2. Polityka wewnętrzna i działania na rzecz rozwoju gospodarczego kraju.....	124
2.3. Polityka zagraniczna, rozwój integracji regionalnej.....	133
2.4. Przemiany społeczne	145
2.5. Zanzibar	151
2.6. Ostatnie lata przywództwa Juliusa K. Nyerere (1980-1985). Próba bilansu.....	154

Rozdział 3. Tanzania 1985-2015	161
3.1. Okres prezydentury Alego Hassana Mwinyi (1985-1995)	161
3.2. Okres prezydentury Benjamina Mkapy (1995-2005).....	168
3.3. Okres prezydentury Jakayi Kikwete (2005-2015)	177
Rozdział 4. Współczesna Tanzania	185
4.1. Początek prezydentury Johna P. Magufuli (2015-)	185
4.2. Współczesny system polityczny Tanzanii	187
4.3. Rozwój gospodarczy	192
4.4. Polityka zagraniczna.....	196
4.5. Partycypacja obywatelska i problemy społeczne	202
Zakończenie.....	211
Bibliografia.....	217
Spis map, ilustracji, fotografii.....	229
Summary	231
Indeks osobowy.....	233

Wstęp

Niniejsza monografia jest adresowana do wszystkich zainteresowanych szeroko rozumianą tematyką afrykańską. W Polsce nie ukazała się dotąd monografia poświęcona historii Tanzanii, obejmująca zarówno epokę kolonialną, jak i okres ponad półwiecza, jaki upłynął od odzyskania przez nią niepodległości w 1961 roku. Brak także opracowań dotyczących współczesnych uwarunkowań rozwoju tego państwa – systemu politycznego i przemian struktury społecznej.

Uwaga świata bardzo często kieruje się ku wydarzeniom dramatycznym, wojnom, konfliktom wewnętrznym i sytuacjom ekstremalnym. Zarówno politolodzy, jak i historycy najczęściej interesują się przede wszystkim momentami kryzysowymi badanych okresów historycznych. Od zarania dziejów, od pojawienia się pierwszych źródeł pisanych relacjonujący i odbiorcy byli zainteresowani przede wszystkim tym, co niezwykle, dramatyczne, inne od dominującej codzienności. Kronikarze piszący dzieje swych krajów odnotowywali wojny, trzęsienia ziemi, przedstawiając te wydarzenia w taki sposób, jak gdyby tylko one tworzyły historię danej epoki. Tymczasem dwudziestowieczna historia Tanzanii od zakończenia I wojny światowej była wolna od większych wstrząsów i nawet rewolucja na Zanzibarze w 1964 roku nie dorównywała przewrotom w innych częściach Afryki. Niepodległość państwa została uzyskana w sposób pokojowy, a politycy odpowiedzialni za jego losy wykazywali dużą dozę odpowiedzialności, korzystnie wyróżniając się na tle przywódców innych państw kontynentu. Słabiej rozwinięty przemysł turystyczny pozostawiał Tanzanię w cieniu sąsiedniej Kenii, a brak aktywnych konfliktów etnicznych także przyczyniał się do tego, że rzadko pojawiała się w nagłówkach światowych mediów.

Dostępne w Polsce opracowania odnoszą się najczęściej do dziejów Tanzanii w szerszym kontekście historii i problemów politycznych państw Afryki Wschodniej i całego kontynentu (m.in. autorstwa Henryka Zinsa, Philipa Curtina et al., Jana J. Milewskiego i Wiesława Lizaka¹) lub polityki kolonialnej wielkich mocarstw (m.in.

¹ H. Zins, *Historia Afryki Wschodniej*, Wrocław 1986; P. Curtin et al., *Historia Afryki*, Gdańsk 2003; *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. J. J. Milewski, W. Lizak, Warszawa 2002.

Marka Czaplińskiego, Jadwigi Kiwerskiej²). Prace poświęcone wyłącznie Tanzanii dotyczą zaś jedynie konkretnych, wąsko ujętych okresów historycznych bądź wybranych zagadnień; wśród nich są monografie analizujące struktury polityczne państwa w okresie budowania niepodległości oraz poświęcone specyficze procesów narodowotwórczych (m.in. Ryszarda Ficka, Anny Mrozek-Dumanowskiej, Rajmunda Ohly'ego oraz Krzysztofa Wójtowicza³). Prezydent Julius K. Nyerere i jego próby zbudowania tanzańskiej odmiany socjalizmu w latach 60. i 70. XX wieku budziły życzliwe zainteresowanie ze strony państw bloku wschodniego. Była to jedna z przyczyn, dla których Tanzania w tym okresie w większym stopniu niż wiele innych państw Afryki Subsaharyjskiej stała się obiektem zainteresowania polskich badaczy. Nie bez znaczenia był także fakt, że w Tanzanii istniała polska placówka dyplomatyczna i przebywała tam aktywna, choć nieliczna grupa Polonii, złożona z uchodźców, którzy pozostali w Afryce po zakończeniu II wojny światowej.

W ostatnich latach w naszym kraju pojawiły się także opracowania poświęcone losom Polaków, których zawierucha wojenna przygnała na tereny ówczesnej Tanganiki. Spośród nich powinny zostać wymienione monografia Anny Hejczyk⁴, pięknie wydany dwujęzyczny album opracowany przez Krystynę Sulkiwicz, zawierający wspomnienia i reprodukcje historycznych fotografii⁵, oraz odnośne rozdziały zamieszczone w pracy zbiorowej *Polskie dzieci na tułaczach szlakach 1939-1950*⁶. Kilkanaście lat wcześniej, w 1980 roku ukazał się zbiór osobistych wspomnień autorstwa Waława Korabiewicza, naocznego świadka opisywanych wydarzeń⁷.

Realia życia codziennego Tanzańczyków niezwykle celnie obrazują wspomnienia i listy polskich misjonarzy, m.in. publikacje księży Józefa Musioła⁸ oraz Zenona Zgudziaka, będące owocem wieloletnich pobytów w Tanzanii⁹. Podobny charakter ma publikacja Jerzego Gilarowskiego¹⁰, stanowiąca połączenie doświadczeń i wiedzy geografa, długoletniego wykładowcy tanzańskich uczelni.

Niezwykle cennym zbiorem informacji poświęconych Zanzibarowi jest obszerna i bogato udokumentowana, choć popularnonaukowa praca Małgorzaty Szejnert¹¹. Zamieszczonych w niej niezwykle interesujących i ważkich szczegółów próżno

² M. Czapliński, *Niemiecka polityka kolonialna*, Poznań 1992; J. Kiwerska, *Rozpad imperium brytyjskiego w Afryce*, Warszawa 1989.

³ R. Ficek, *Tanzania – narodziny i funkcjonowanie państwa*, Toruń 2007; A. Mrozek-Dumanowska, *Tanzańskie dylematy rozwoju narodu*, Warszawa 1981; R. Ohly, *Tanzania dziś i jutro*, Warszawa 1978; K. Wójtowicz, *Partia w mechanizmie władzy państw Afryki Wschodniej*, Wrocław 1980.

⁴ A. Hejczyk, *Sybiracy pod Kilimandżaro. Tangeru: polskie osiedle w Afryce Wschodniej we wspomnieniach jego mieszkańców*, Rzeszów-Kraków 2013.

⁵ *Tułacze dzieci – Exiled Children*, red. K. Sulkiwicz, Warszawa 1995.

⁶ *Polskie dzieci na tułaczach szlakach 1939-1950*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2008.

⁷ W. Korabiewicz, *Gdzie słoń a gdzie Polska*, Warszawa 1980.

⁸ J. Musioł, *Misyjna przygoda. Z tanzańskich wspomnień misjonarza*, Kraków 1998.

⁹ Z. Zgudziak, *Listy z Tanzanii*, Kraków 2011.

¹⁰ J. Gilarowski, *Afryka dzisiaj. Piękna, biedna, różnorodna*, Warszawa 2012.

¹¹ M. Szejnert, *Dom żółwia. Zanzibar*, Kraków 2011.

szukać w literaturze o charakterze *stricte* naukowym. W opinii autorki niniejszej monografii jest to obecnie najbardziej wartościowe opracowanie dotyczące szeroko ujętych losów Zanzibaru, jakie ukazało się w języku polskim, nie licząc skromnych objętościowo artykułów o charakterze przyczynkarskim.

Zasób dostępnej literatury pośrednio warunkował nacisk położony na poszczególne części prezentowanej monografii, w której mniej miejsca poświęcono historii Tanzanii i pierwszym dekadom niepodległości, skromność przekazu rekompensując przez stosowne wskazówki bibliograficzne, szerzej zaś ujęto tematykę rozwoju państwa w ostatnim trzydziestoleciu, analizując rozpoczęte wówczas procesy demokratyzacji struktur politycznych i jakość przemian społecznych.

W Polsce brakuje bowiem opracowań odnoszących się do najnowszych dziejów Tanzanii, począwszy od momentu ustąpienia prezydenta Nyerere w 1985 roku. Podobną prawidłowość można zresztą zauważyć także w piśmiennictwie angielsko- i niemieckojęzycznym, gdzie opracowania na temat historii Tanzanii i całego regionu Afryki Wschodniej zamykają się na cezurze pierwszych lat niepodległości, obejmując rozległą czasowo epokę „od wąwozu Olduvai do Deklaracji z Arushy”¹². Okresu najnowszego dotyczą jedynie specjalistyczne opracowania instytucji nadzorujących właściwe wykorzystanie środków z pomocy rozwojowej (m.in. Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, MFW) oraz skromne objętościowo artykuły tematyczne. Do wyjątków należy opracowanie Mohammeda Bakari, jednak jego treść została ograniczona do uwarunkowań procesu transformacji na Zanzibarze¹³.

Pełny wykaz polskiej i obcojęzycznej literatury, z której poszczególne pozycje zostały wykorzystane podczas przygotowania niniejszego opracowania, został zamieszczony w bibliografii. Warto jednak w tym miejscu wspomnieć niezwykle wartościowe opracowania brytyjskiego afrykanisty specjalizującego się w dziejach Tanzanii, Johna Iliffe: zarówno opublikowaną w 1979 roku pracę *A Modern History of Tanganyika*¹⁴, jak i pochodzącą z 2011 roku, dostępną w języku polskim publikację *Afrykanie. Dzieje kontynentu*¹⁵.

Jak już wspomniano, na polskim rynku wydawniczym brakuje opracowań dotyczących ostatnich trzydziestu pięciu lat dziejów Tanzanii, gdy doszło do znaczącej transformacji ustroju i gospodarki państwa, rozpoczętej i przeprowadzonej w realiach poważnego kryzysu ekonomicznego spowodowanego skutkami wprowadzania w życie utopijnej ideologii *ujamaa*. W drugiej połowie lat 80. XX wieku gospodarka tego państwa znalazła na progu bankructwa, w niektórych regionach kraju brakowało żywności i artykułów pierwszej potrzeby. Wraz z realizacją koniecznych

¹² *A History of Tanzania*, eds. I. N. Kimambo, A. J. Temu, Nairobi 1969, s. XI; por. także K. Ingham, *A History of East Africa*, London 1962; *History of East Africa*, vol. 1, eds. R. Oliver, G. Mathew, Oxford 1964.

¹³ M. A. Bakari, *The Democratisation Process in Zanzibar. A Retarded Transition*, Hamburg 2001, *Hamburg African Studies*, 11.

¹⁴ J. Iliffe, *A Modern History of Tanganyika (African Studies)*, Cambridge 1979.

¹⁵ Idem, *Afrykanie. Dzieje kontynentu*, Kraków 2011.

reform rozpoczął się nowy okres w historii niepodległej Tanzanii, związany z transformacją i liberalizacją gospodarki oraz demokratyzacją ustroju politycznego, której podstawowym środkiem było wprowadzenie systemu wielopartyjnego, a głównym celem budowa społeczeństwa obywatelskiego.

Istniejący obecnie dystans czasowy pozwala na dokonanie pewnych podsumowań, przydając wiedzy niedostępnej bezpośrednim uczestnikom opisywanych zdarzeń i zarazem umożliwiając próbę oceny tempa współczesnego rozwoju państwa, przynajmniej w skali regionu Afryki Wschodniej. Tematyka ta jest o tyle ciekawa, że już w latach 90. XX wieku, wraz z końcem ery „zimnej wojny”, zauważono pewne podobieństwa między transformacją polityczną krajów postsocjalistycznych i przebiegiem reform w niektórych państwach afrykańskich, które w poprzednich dekadach w większym lub mniejszym stopniu przyjmowały wybrane rozwiązania ustroju socjalistycznego i w podobnym czasie weszły na ścieżkę głębokich reform polityczno-ekonomicznych. Zjawisko to zostało uchwycone w Polsce przez Witolda Kieżuna¹⁶, który swoją analizę oparł na doświadczeniach wieloletniego pobytu w państwach afrykańskich, w tym w Afryce Wschodniej. I choć oczywistością jest konstatacja, że przemiany społeczno-kulturowe i procesy rozwojowe w Afryce zachodziły w zupełnie innym kontekście historycznym, społecznym i politycznym, a osobliwość i oryginalność losów poszczególnych państw wynikała ze wspólnych doświadczeń kolonializmu i dekolonizacji oraz różnej kondycji gospodarczej, można zaobserwować pewne – związane z negatywnym dziedzictwem socjalizmu – podobieństwa w procesach zmian i rozwoju państw wschodnioeuropejskich oraz afrykańskich. Prawdopodobnie ta dotyczy także (a może zwłaszcza) Tanzanii, której współczesne problemy związane z procesami transformacji polityczno-społecznej, mimo odmiennych losów historycznych i odległości geograficznej, mogą szczególnie zainteresować polskiego czytelnika. Dość wspomnieć, że w czerwcu 1975 roku w Tanzanii została uchwalona poprawka do konstytucji, która wśród podstawowych założeń systemu politycznego tego państwa wymieniała „zasady socjalistyczne”¹⁷. Czy nie przypomina to uchwalonych w lutym 1976 roku poprawek do Konstytucji PRL z 1952 roku? We wspomnieniach misjonarzy czytamy o katastrofalnych skutkach przymusowej nacjonalizacji, szwankującym transporcie, wszechobecnej korupcji i lepszej jakości usług medycznych (w tym także tych ratujących życie) dostępnych jedynie dla wybranych – beneficjentów nowego ustroju i ich rodzin. Istniejący dziś dystans czasowy pozwala zwrócić uwagę na to, o czym często nie mogli pisać autorzy polskich opracowań z lat 70. i 80. XX wieku, których publikacja była zależna od akceptacji cenzury.

Przyjęty cel badań – analiza przemian politycznych, społecznych i gospodarczych Tanzanii w okresie ostatnich stu czterdziestu lat jej historii – warunkował pośrednio wybór metod badawczych. Zdecydowano się na studium przypadku (*case study*) jako metody zdominowanej przez strategię jakościową, doceniającej

¹⁶ W. Kieżun, *Patologia transformacji*, Warszawa 2010.

¹⁷ K. Wójtowicz, *op. cit.*, s. 35.

znaczenie szeroko rozumianej kontekstowości wydarzeń oraz niepowtarzalności badanego obiektu, w połączeniu z dążeniem do dogłębnego poznania badanego problemu wraz z jego złożonością i wyjątkowością¹⁸.

Jednostką analizy uczyniono konkretne państwo, uznane za specyficzną formę organizacji wewnętrznej (politycznej i społecznej) oraz zewnętrznej¹⁹. Istniejąca współcześnie mnogość i różnorodność definicji państwa wyklucza możliwość pełnej ich prezentacji. Zgodnie z *Kartą Narodów Zjednoczonych* państwo jest suwerenną jednostką geopolityczną²⁰, podstawowym podmiotem prawa międzynarodowego²¹, a zarazem podstawową formą organizacji życia społecznego²². Państwo – przez swe instytucje – realizuje dwie podstawowe funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną, przy czym pierwsza z nich polega na zapewnieniu porządku i bezpieczeństwa wewnątrz kraju, druga zaś stanowi całość działań prowadzonej z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, zmierzającej do realizacji jego interesów²³. Nie sposób nie wspomnieć klasycznej definicji Geорга Jellinka, podkreślającej wagę trzech podstawowych elementów państwa: terytorium, ludności i suwerennej władzy. Wart wspomnienia jest także model Barry’ego Buzana, w myśl którego państwo jest suwerennym podmiotem politycznym, na który składają się trzy wzajemnie powiązane składniki: podstawa fizyczna (ludność i terytorium), instytucje (zarządzające bazą fizyczną) oraz idea państwa (legitymizująca jego istnienie w świadomości ludzkiej). W modelu tym suwerenność państwa jest elementem zasadniczym, odróżniającym je od innych organizacji społecznych²⁴.

Prezentowana monografia pod względem chronologicznym obejmuje okres stu czterdziestu lat, począwszy od pojawienia się na terenie dzisiejszej Tanzanii

¹⁸ Por. m.in. M. Ruczko, *Studium przypadku w naukach humanistycznych*, [w:] *Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, red. H. Kędzierska, Olsztyn 2010, s. 83-96; por. także *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 2, red. D. Jemielniak, Warszawa 2012. Spośród prac obcojęzycznych szczególnie warte polecenia jest opracowanie: R. K. Yin, *Case Study Research. Design and Methods*, Los Angeles-London 2009.

¹⁹ Według podziału zaproponowanego przez R. Yina realizowane jest więc tzw. pojedyncze studium przypadku (*single case study*), łączące typ opisowy (*descriptive case study*) z wyjaśniającym (*explanatory case study*), w którym jest badany pojedynczy przypadek w celu dokonania wyczerpującego opisu wraz z ustaleniem relacji przyczynowo-skutkowych, R. K. Yin, *Applications of Case Study Research*, Thousand Oaks 2003, s. 5, [za:] M. Ruczko, *op. cit.*, s. 85-86.

²⁰ Por. K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Instytucjonalne aspekty polityki*, [w:] *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. i idem, Warszawa 2007, s. 210.

²¹ A. Antoszewski, T. Łoś-Nowak, *Państwo*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1995, s. 263.

²² R. Ficek, *op. cit.*, s. 152.

²³ Por. K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Instytucjonalne aspekty...*, s. 271. Autorzy ujmują funkcje państwa jako całość jego działalności w określonej sferze życia społeczeństwa.

²⁴ B. Buzan, *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, New York-London 1991, s. 65-66. Według J. J. Milewskiego właśnie ten model jest bardziej niż inne adekwatny do zrozumienia zasad funkcjonowania państw afrykańskich, J. J. Milewski, *Państwo w Afryce. Dylematy i kierunki przeobrażeń*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. J. J. Milewski, W. Lizak, Warszawa 2002, s. 40.

pierwszych Europejczyków, co nastąpiło w latach 80. XIX wieku. Za datę zamykającą wybrany okres badań przyjęto rok 2019, związany z oddaniem pracy do druku.

Chronologiczny układ pracy wpłynął na jej ostateczną strukturę. Monografia składa się z dwóch części, z których pierwsza została poświęcona okresowi kolonialnemu, druga zaś – kolejnym dekadom, które nastąpiły po odzyskaniu niepodległości.

Rozdziały części pierwszej, dotyczącej okresu kolonialnego, analizują kolejno: okoliczności podziału terytorium Afryki Wschodniej między Niemców i Brytyjczyków, z uwzględnieniem stosunków etnicznych terenów dzisiejszej Tanzanii (rozdziały pierwszy i drugi), rozwój Zanzibaru w okresie od nawiązania pierwszych kontaktów z Europejczykami do zakończenia I wojny światowej (rozdział trzeci), okres administracji niemieckiej (rozdział czwarty) i brytyjskiej, realizowanej pierwotnie z ramienia Ligi Narodów, a następnie Organizacji Narodów Zjednoczonych (rozdział piąty). W rozdziale tym zamieszczono także informacje na temat kilkuletniego pobytu grupy Polaków, którzy zostali skierowani do ówczesnej Tanganiki jako uchodźcy wojenni. Ostatni, szósty rozdział tej części pracy został poświęcony Zanzibarowi w okresie od zakończenia I wojny światowej do odzyskania niepodległości i zawarcia unii z Tanganiką, w wyniku której powstała zjednoczona Tanzania.

Rozdziały części drugiej są poświęcone niepodległej Tanzanii – kolejno: genezie niepodległości (rozdział pierwszy), okresowi przywództwa pierwszego prezydenta Juliusa K. Nyerere (1964-1985) i próbom budowania afrykańskiej wersji socjalizmu (rozdział drugi), a także kadencjom trzech jego następców na urządzie prezydenta i rozpoczętemu w tym okresie procesowi transformacji i budowy wolnorynkowego państwa demokratycznego (rozdział czwarty). Ostatni rozdział został poświęcony współczesnej Tanzanii – analizie systemu politycznego, problemom rozwoju gospodarczego oraz polityki zagranicznej i wewnętrznej, a także szeroko rozumianej budowy społeczeństwa obywatelskiego. W rozdziale tym znalazły się także informacje o współczesnych związkach Tanzanii z Polską, współpracy gospodarczej i politycznej. Jej symbolicznym potwierdzeniem stała się reaktywacja polskiej placówki dyplomatycznej w Dar es Salaam, która nastąpiła w 2017 roku.

Pisownię zamieszczonych w tekście nazw geograficznych oparto na danych ze współczesnych tanzańskich wydawnictw kartograficznych i naukowych publikacji brytyjskich. W przypadku wątpliwości, zwłaszcza w pisowni imion i nazwisk, pomocne były encyklopedia *Britannica*²⁵ oraz oficjalna internetowa strona rządowa Zjednoczonej Republiki Tanzanii²⁶. Zasadę tę stosowano konsekwentnie, jedynym wyjątkiem pozostała grupa nazw geograficznych, których spolszczona wersja pisowni przyjęła się w polskim piśmiennictwie (Kilimandżaro) i podlega polskiej deklinacji (Tabora, Dodoma, Zanzibar)²⁷.

Warto także zwrócić uwagę na występujące często w piśmiennictwie, nie tylko polskim, odmienności w sposobie pisowni nazwy języka swahili (*kiswahili*,

²⁵ [On-line:] <https://www.britannica.com>.

²⁶ *United Republic of Tanzania, Government Portal, One Stop Centre for Public Services*, [on-line:] <http://www.tanzania.go.tz/home/pages/68> – 1 III 2017.

²⁷ Por. m.in. J. Gilarowski, *op. cit.*

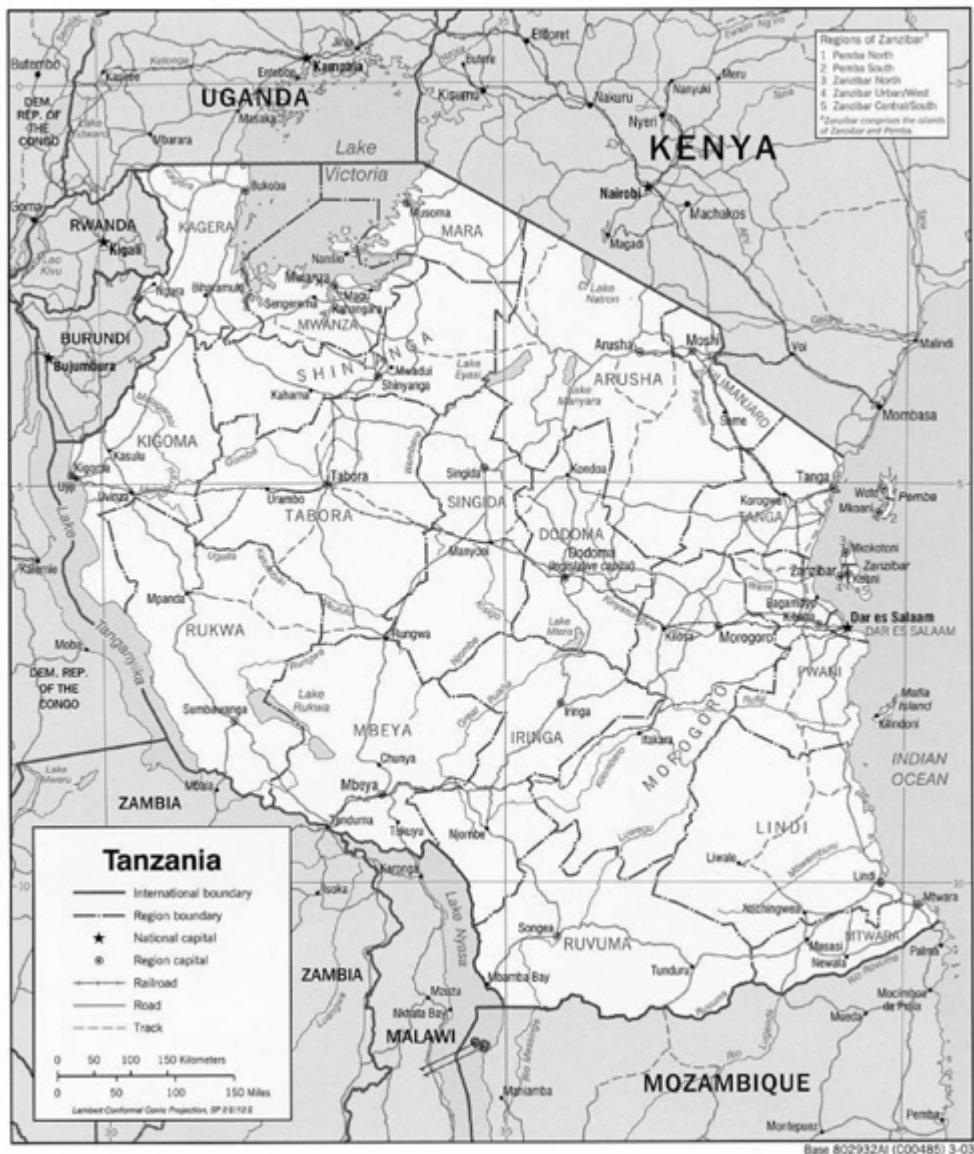
kiswahili, suahili). Pierwsza uwaga, dotycząca tego problemu, odnosi się do faktu, iż w językach z grupy bantu (w więc także w należącym do tej rodziny swahili), znaczenie wyrazu zmienia się wraz z prefiksem. Podobnie jak np. słowo *Tutsi* oznacza w ścisłym tego słowa znaczeniu plemię Tutsi; *Mututsi* – pojedynczego członka plemienia Tutsi; *Batutsi* – ogół ludności plemienia, przedrostek *ki-* odnosi się do języka. Słowo *kiswahili* możemy zatem odnieść do pojęcia „język swahili”, choć używając już słowa „język”, poprawnie powinniśmy posłużyć się krótszą formą *swahili*. Druga uwaga odnosi się natomiast do starszej i nowszej wersji pisowni tego słowa: dawniej powszechnie używana była forma *suahili*, obecnie poprawną jest forma *swahili*²⁸.

Tytułem komentarza należy dodać podstawowe informacje o używanych w niniejszym opracowaniu nazwach „Tanganika” i „Tanzania”. Pierwsza z nich, używana potocznie do określenia nazwy państwa w okresie kolonialnym, została oficjalnie wprowadzona w 1920 roku i odnosiła się do terenów dzisiejszej Tanzanii położonych na lądzie stałym, z wyłączeniem Zanzibaru i przyległych wysp. Wcześniej całość posiadłości niemieckich w tym regionie Afryki określano urzędową nazwą „Niemiecka Afryka Wschodnia” (Deutsch-Ostafrika). Ponieważ pojęcie to obejmowało również Terytorium Ruanda-Urundi, które przed I wojną światową było podporządkowane niemieckiej administracji, autorka niniejszej monografii zdecydowała się posługiwać pojęciem „Tanganika” także w odniesieniu do okresu kolonialnej administracji niemieckiej, ażeby podkreślić jego odrębność od pojęcia Terytorium Ruanda-Urundi (ze względu na odmienne przyszłe losy poszczególnych państw i odrębne zasady realizowanej w nich polityki kolonialnej). Nazwa „Tanzania” jest natomiast używana wyłącznie w odniesieniu do nazwy państwa, które powstało w 1964 roku, po unii zawartej z Zanzibarem.

Pojęcie Terytorium Ruanda-Urundi zaś jest używane jedynie w odniesieniu do okresu niemieckiej administracji kolonialnej. W odniesieniu do czasów późniejszych autorka używa współczesnych nazw obu państw, Rwanda i Burundi, mimo że w okresie przed odzyskaniem niepodległości (w 1925 roku) zostały one decyzją parlamentu belgijskiego administracyjnie zespolone z Kongiem Belgijskim.

²⁸ Por. *United Republic of Tanzania, Government Portal, One Stop Centre for Public Services*.

Mapa 1. Mapa polityczna Tanzanii

Na zakończenie części wstępnej warto zamieścić zbiór podstawowych informacji o państwie będącym podmiotem niniejszej analizy oraz o jego mieszkańcach²⁹.

²⁹ Przytoczone informacje na temat danych geograficznych i statystycznych pochodzą z następujących stron *www: Tanzania Profile*, [on-line:] <https://www.tanzania.go.tz/home/pages/68> – 28 II 2019; *Religious Beliefs in Tanzania*, [on-line:] <https://www.worldatlas.com/articles/religious-beliefs-in-tanzania.html> – 28 VI 2019; *United Republic of Tanzania*, [on-line:] <http://www.electionguide.org/countries/id/211/> – 1 VII 2019 oraz wstęp do opracowania: M. A. Bakari, *op. cit.*

Zjednoczona Republika Tanzanii jest krajem należącym do regionu Afryki Wschodniej, położonym na półkuli południowej, między 1° a 12° szerokości geograficznej południowej oraz 29° a 41° długości geograficznej wschodniej. Zajmuje obszar o powierzchni 945 tys. km² (31. miejsce na świecie) i jest największym z państw Afryki Wschodniej. W granicach Tanzanii znajduje się najwyższy szczyt Afryki, Kilimandżaro, o wysokości 5895 m n.p.m. Dominuje tam klimat tropikalny, występują dwie pory deszczowe.

Współczesna Tanzania jest republiką unitarną złożoną z trzydziestu regionów. Od północy państwo to graniczy z Kenią i Ugandą, od zachodu z Rwandą, Burundi i Demokratyczną Republiką Kongo, od południa z Zambią, Malawi i Mozambikiem. Wschodnie granice tworzy wybrzeże Oceanu Indyjskiego, na którym są położone wyspy stanowiące część terytorium państwa: Zanzibar, Mafia i Pemba. Od 1981 roku stolicą jest Dodoma, zaś faktycznym centrum gospodarczym pozostaje jej poprzedniczka, a zarazem największe miasto i port kraju, Dar es Salaam. Walutą oficjalną jest szyling tanzański.

W Tanzanii obowiązują dwa języki urzędowe: swahili i angielski. Pierwszy z nich współcześnie pozostaje językiem nauczania na poziomie szkoły podstawowej, językiem sfery społecznej i politycznej; jest zarazem postrzegany jako język jednoczący ludzi z różnych grup etnicznych. Drugi nadal jest niezbędny na wyższych poziomach edukacji i technologii. Jest językiem sądownictwa, dyplomacji i komunikacji międzynarodowej, służy zapewnieniu Tanzańczykom możliwości uczestnictwa w globalnej gospodarce i kulturze.

Zanzibar w rzeczywistości tworzą dwie główne wyspy, Unguja (1464 km²) i Pemba (868 km²), o łącznej powierzchni lądowej 2332 km², zamieszkałe przez wieloetniczną populację liczącą około 1,3 mln ludności, której 58% mieszka na Unguji (powszechnie znanej jako Zanzibar), a 42% na Pembie.

W 2019 roku liczba mieszkańców państwa przekroczyła 60 mln. Od 1967 roku ludność Tanzanii wzrosła więc ponad czterokrotnie, zgodnie z danymi z pierwszego spisu powszechnego, przeprowadzonego po odzyskaniu niepodległości, który szacował liczbę mieszkańców na 12 313 469 osób. Gęstość zaludnienia w Tanzanii różni się znacznie w zależności od regionu. Ludność jest szczególnie skoncentrowana w regionie metropolii Dar es Salaam (3118 osób na kilometr kwadratowy) i na miejskich obszarach Zanzibaru (2101 osób na kilometr kwadratowy). Ponad 80% populacji mieszka na wsi.

Ludność Tanzanii składa się ze stu pięćdziesięciu ośmiu rdzennych grup etnicznych, lecz obejmuje również ludzi pochodzenia arabskiego, indyjskiego i pakistańskiego oraz małe społeczności europejskie i chińskie.

Dominują dwie główne grupy religijne: chrześcijanie (31,3% całej populacji tanzańskiej to katolicy) i muzułmanie (głównie sunnici). Chrześcijaństwo jest religią dominującą, ponad połowa ludności Tanzanii identyfikuje się jako chrześcijanie, chociaż wielu z nich (podobnie jak wśród muzułmanów) nadal praktykuje także wierzenia tradycyjne. Islam wyznaje zdecydowana większość mieszkańców

Zanzibaru, czyli ponad 97% społeczności Unguji i Pemby. Niewielka część obywateli (1,7% ogółu społeczeństwa) nie identyfikuje się z żadną religią.

Rys. 1. Flaga Zjednoczonej Republiki Tanzanii

Podobnie jak nazwa kraju, nowa flaga, przyjęta 30 czerwca 1964 roku, jest połączeniem symbolicznych kolorów dwóch głównych części składowych zjednoczonego państwa. Dolny, zielony pas dawnej flagi Tanganiki przybrał błękit flagi Zanzibaru, oba pasy zostały przedzielone ukośnie, aby nadać im równy status. Współczesna flaga Tanzanii składa się z czterech kolorów – zielonego, żółtego, czarnego i niebieskiego. Kolor zielony symbolizuje kraj, niebieski – wodę, żółty – bogactwa mineralne, czarny – kolor skóry Tanzańczyków.

Tanzania była pierwszym krajem afrykańskim, który w 1961 roku wykorzystał słowa popularnego afrykańskiego utworu *God Bless Africa* jako swojego hymnu państwowego; hymn ten został zachowany także po zjednoczeniu z Zanzibarem w 1964 roku; jego oficjalna wersja jest zapisana w swahili, oficjalnym języku kraju³⁰.

³⁰ Obecnie tekst ten jest wykorzystywany także przez Afrykę Południową (jako część hymnu) oraz Zambię (w nieco zmodyfikowanej wersji), poprzednio także Zimbabwe; por. [on-line:] <http://www.tanzania.go.tz/home/pages/259> – 23 IX 2019.

Summary

Tanzania: The State and Society (From the Colonial Period until the Present Day)

The monograph is addressed to everyone interested in broadly understood African issues. In Poland, no monograph on the history of Tanzania has been published so far, covering both the colonial era and the period of more than half a century that has elapsed since it regained independence in 1961. Neither are there studies on contemporary conditions for the development of this country; the political system or changes in the social structure. Time distance already allows for making some summaries, at the same time enabling an attempt to assess the pace of state development, at least on the scale of East Africa. What is interesting is the fact that in the 1990s, with the end of the “Cold War” era, there were some similarities between the political transformation of post-socialist countries and the course of reforms in some African countries, which in previous decades adopted certain solutions of the socialist system, and at a similar time entered the path of deep political and economic reforms.

Keywords: Tanzania, East Africa, political system, African state, African society

Uwaga świata bardzo często kieruje się ku wydarzeniom dramatycznym i sytuacjom ekstremalnym. Od zarania dziejów, od pojawienia się pierwszych źródeł pisanych, zarówno relacjonujący, jak i odbiorcy zainteresowani byli przede wszystkim tym, co dramatyczne, inne od dominującej codzienności. Kronikarze, pisząc dzieje swych krajów, odnotowywali wojny i trzęsienia ziemi, przedstawiając wydarzenia te w taki sposób, jak gdyby tylko one tworzyły historię danej epoki. Tymczasem dwudziestowieczna historia Tanzanii od zakończenia I wojny światowej wolna była od większych wstrząsów, nawet rewolucja na Zanzibarze w 1964 roku nie dorównywała w skali przewrotom w innych częściach Afryki. Niepodległość państwa została uzyskana w sposób pokojowy, a politycy odpowiedzialni za losy państwa wykazywali się dużą dozą odpowiedzialności, korzystnie wyróżniając się na tle innych państw kontynentu. Tanzania rzadko pojawiała się więc w czołowych nagłówkach światowych mediów, do czego przyczyniał się także brak aktywnych konfliktów etnicznych.

ISBN: 978-83-8138-199-4

9 788381 381994

<https://akademicka.pl>